

РОЗВИТОК ГРОМАДЯНСЬКОСТІ П'ЯТИКЛАСНИКІВ ЗАСОБАМИ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ

Ремех Тетяна Олексіївна,
*кандидат педагогічних наук,
старший дослідник, завідувач відділу
суспільствознавчої освіти
Інституту педагогіки НАПН України, м. Київ*

Інтегративна стратегія побудови змісту предметів на базовому рівні середньої освіти покликана подолати межі вузькодисциплінарних установок предметів, взаємне відчуження між гуманітарним і природничо-науковим компонентами знання та сприяти формуванню компетентної особистості з цілісним світоглядом, критичним мисленням, ціннісними орієнтаціями, здатної активно діяти у реаліях техногенного суспільства. Ідея інтегрованого навчання, що реалізується нині, не є новою у педагогіці, водночас вона набуває важливого значення у світі, який за своєю суттю є інтегрованим.

Державний стандарт базової середньої освіти 2020 р. (*далі – Стандарт*), ґрунтований на цінностях, передбачає набуття учнями ключових компетентностей та наскрізних умінь як результату навчання. Стандарт побудований за освітніми галузями, для кожної з яких визначено її компетентнісний потенціал, базові знання, загальні й конкретні результати навчання та орієнтири для оцінювання.

Освітня галузь, про яку йдеться, – громадянська та історична. На відміну від Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти 2011 р., де історія та суспільствознавство виступали окремими складниками у структурі галузі, мета означеної вище галузі Стандарту 2020 р. – єдина для історичної та громадянської освіти, а саме «розвиток особистості учня через осмислення минулого, сучасного та зв'язків між ними, взаємодії між глобальними, загальноукраїнськими і локальними процесами; формування ідентичності громадянина України, його активної громадянської позиції на засадах демократії, патріотизму, поваги до прав і свобод людини, визнання цінності верховенства права та нетерпимості до корупції». Назва освітньої галузі та її концептуальні засади можна, серед іншого, пояснити новими тенденціями в суспільно-політичному житті українського суспільства, передусім європейським вектором нашої держави, що, зі свого боку, актуалізує проблему громадянської ідентичності та розвитку громадянськості як провідної риси особистості.

Визначені Стандартом базові знання громадянської та історичної освітньої галузі уналежнюють такі змістові одиниці громадянствознавства, як сталий розвиток; взаємодія людей, інтереси і цінності, ідентичність і гідність людини; патріотизм; толерантність та інклюзія; конфлікти та їхнє розв'язання; політична організація суспільства; демократія, її переваги та ризики; самоврядування; права людини і протидія дискримінації; громадянство; світогляд і цінності, ідентичність та основи її формування тощо.

Інтеграція громадянської та історичної освіти потребує забезпечення відповідних елементів у змісті навчальних програм і підручників. Міністерство освіти і науки України затвердило десять модельних навчальних програм предметів і курсів для закладів загальної середньої освіти громадянської та історичної освітньої галузі для адаптаційного циклу. П'ять із них є програмами інтегрованих курсів, що, відповідно до Типової освітньої програми мають такі назви: «Досліджуємо історію і суспільство (інтегрований курс). 5–6 класи» (три програми різних авторських колективів); «Україна і світ. Вступ до історії та громадянської освіти. 5–6 класи (інтегрований курс)» (дві програми різних авторських колективів).

Проаналізуємо одну із запропонованих модельних навчальних програм – «Досліджуємо історію і суспільство (інтегрований курс). 5–6 класи» (колектив авторів О. Пометун, Т. Ремех, Ю. Малієнко, П. Мороз) – щодо реалізації в ній інтегрованого підходу та наявності потенціалу для розвитку громадянськості п'ятикласників.

Програмовою метою курсу визначено «розвиток в учнів самоідентичності, почуття власної гідності через осмислення минулого, сучасного та зв'язків між ними, приналежності до України, українського народу, спільних історичних, політичних і духовно-культурних цінностей, формування активної громадянської позиції на засадах демократії, патріотизму, поваги до прав і свобод людини». Реалізується означена мета через завдання курсу, серед яких виокремимо ті, що спрямовані на розвиток громадянськості учнів, а саме: усвідомлювати власну гідність і самоідентифікацію, реалізувати власні права і свободи, виявляти у поведінці повагу до прав і гідності інших осіб та толерантність, протидіяти проявам дискримінації та нерівності; дотримуватись у поведінці демократичних принципів, конструктивно взаємодіяти з однолітками, спільнотою закладу освіти, місцевою громадою, долучатись до розв'язання проблем спільноти та суспільства. Як бачимо, такі позиції повністю узгоджуються з відповідними положеннями громадянської та історичної освітньої галузі Стандарту.

Представлені в програмі курсу очікувані результати навчання, що повністю відображають визначені освітньою галуззю Стандарту, реалізуються через зміст та види навчальної діяльності учнів. Громадянознавчі змістові одиниці курсу та види діяльності, що впливають на громадянськість учнів, представлені в таблиці.

Таблиця

**Громадянознавчий складник інтегрованого курсу
«Досліджуємо історію і суспільство» (5 клас)**

Розділ	Приклади	
	змістових одиниць	видів навчальної діяльності
Вступ. Людина. Суспільство. Історія	Людина – особистість. Людина в суспільстві. Людські спільноти та їхнє розмаїття	Розповідь про себе, минуле і сьогодення родини, зокрема в контексті належності до

		різних спільнот. <i>Інтерв'ювання</i> батьків, представників родини: до яких спільнот належать представники нашої родини? Що притаманно цим спільнотам?
Розділ 1. Історичний час і простір	Людина у просторі життєдіяльності. Взаємодія людини і природи	<i>Обговорення:</i> Чи впливають люди на довкілля? Якщо так, то як саме?
Розділ 2. Джерела інформації. Історичні джерела	Джерела інформації та їх види. Текст та медіатекст. Достовірність джерел. Способи нагромадження та пошуку інформації у минулому і сьогодні	<i>Практичні завдання:</i> – розрізнення фактів і суджень у запропонованому тексті, медіатексті; – створення медіатексту з тем розділу для обговорення з однокласниками його особливостей
Розділ 3. Мандрівки у минуле України	Утворення держави Україна. Віхи становлення української державності	<i>Творчі завдання:</i> Віртуальна, уявна, реальна екскурсія музеями мого краю, України
Розділ 4. Історія навколо нас	Доброчинність і волонтерство: історія і сучасність	<i>Творчі завдання:</i> Мої спостереження змін у життєдіяльності людини і суспільства (в межах теми)
Розділ 5. Розмаїття України	Полікультурна Україна: етнічне, релігійне, культурне та інше розмаїття в Україні та світі в минулому і сьогодні	<i>Практичні завдання:</i> Застосування отриманої з різних джерел інформації про взаємодію культур в минулому і сьогодні. <i>Творчі завдання:</i> Створення презентацій, макетів, рисунків про пам'ятки етнічного, релігійного, культурного розмаїття в Україні в минулому і сьогодні

Аналіз програми інтегрованого курсу «Досліджуємо історію і суспільство» (5 клас) показує, що громадянознавчий та історичний зміст у ньому логічно пов'язані. Це не механічне (штучне) поєднання чи по черезний

виклад історичного та громадянознавчого матеріалу, хоча історія вивчає минуле, а громадянська освіта стосується особистості в реаліях сучасного суспільства та проблем взаємовідносин людей, спільнот і держави. Громадянознавчий матеріал природно поєднаний з історичним через узгодженість понять та побудову викладу історичного матеріалу таким чином, коли громадянознавчий зміст стає основою виявлення зв'язків минулого із сучасністю. Громадянознавчий складник курсу «Досліджуємо історію і суспільство» (5 клас) є рівновеликим з історичним, що дає змогу повною мірою реалізувати інтегрований підхід та програмові завдання, зокрема й ті, що пов'язані з розвитком громадянськості п'ятикласників.